

Parlatorio, jakso 3

[musiikkia]

Elina Pyy: Tervetuloa kuuntelemaan Parlatorio-podcastia. Tämä on Suomen Rooman-instituutin oma podcast, jossa antiikki, keskiaika, renessanssi ja nykypäivä juttelee keskenään mitä kiinnostavimmista asioista. Täällä taas Elina Pyy. Mä oon instituutin tutkijalehtori ja tällä kertaa mun kaverina on Tuomas Heikkilä, keskiajan tutkija, kirkkohistorian professori ja instituutin aikaisempi johtaja. Tervetuloa.

TH: Kiitos, kiitos. Tosi hauska olla mukana.

EP: Mä nyt aluksi aina kysyn tätä Rooma ja Villa Lante -suhdetta ja nyt spoilasin sen sanomalla, että olet ollut meillä johtajana aikaisemmin, mutta kyllä se suhde varmaan menee paljon kauemmas. Haluatko kertoa siitä?

TH: Joo. Totta kai. Mulla oikeastaan Rooma-suhde alkoi siitä, kun mä jatko-opiskelijana menin vuodeksi Vatikaanin kirjastoon. Suoritin sellaisen eurooppalaisen keskiajantutkimuksen diplomoin ja asuin silloin Villa Lanten piirissä. Se oli ensimmäinen kerta, kun mä tulin Suomen Rooman-instituutin piiriin, ja se oli 90-luvun puolivälin jälkeen heti. Ja silloin oli jännällä tavalla vielä silleen, että Villa Lante oli hyvin antiikintutkimusvetoinen, nythän se skaala on vähän laajempi.

EP: Onneksi.

TH: Eli me oltiin aavistuksen sellaisia kummajaisia vielä. Meitä oli pari ihmistä siellä, jotka tehtiin keskiaikaa. No, nyt ollaan siinä mahtavassa tilanteessa, niin kuin sä tuossa alkuspiikissä sanoit, että antiikki, keskiaika, renessanssi, kaikki muut ajat keskustelelee siellä keskenään, ja se on tietysti myös instituutin pointti sikäli kuin mä sitä ymmärrän. Se on fiksuimpien omien alojensa fiksuimpien suomalaisten kohtauspaikka, oli se ala sitten melkein mikä hyvänsä.

EP: Kyllä. Ja sitten koko ajan opimme toisiltamme myöskin, kun on eri alojen asiantuntijoita. Ja tosi paljonhan niitä yhteyksiä löytyy sitten tietysti antiikin ja keskiajan ja renessanssin väliltä.

TH: Niinpä. Kaikki liittyy kaikkeen. Sen jälkeen, kun mä olin sitten vuoden päivät asunut Lantessa, niin sitten muutamaa vuotta myöhemmin multa kysyttiin, voisinko mä olla käytettävissä instituuttia ylläpitävän säätiön asiamieheksi ja siinä hommassa mä olin sitten reippaat viisi vuotta, ja se oli siinä mielessä kauhean opettavaista, että tajusi ikään kuin suomalaisesta näkökulmasta, kuinka poikkeuksellinen instituutio meillä on Villa Lantessa, kuinka se on paikka jonka hyvin, hyvin monet suomalaiset tuntee. Tutkimusten mukaanhan yli neljäsosa suomalaisista tietää heti ”aah Villa Lante, mahtava paikka”. Ja tosiaan sitten mä oon ollut neljä vuotta johtajana ja sen lisäksi pyörittänyt erilaisia kursseja instituutissa. Kyllä se on ollut hyvin vahvasti suuren osan aikuista ja ajattelevaa elämää suuri osa mun elämää.

EP: Millainen se sun johtajakausi oli? Me tänään puhutaan sun sen aikaiseen tutkimusaiheeseen liittyvistä asioista. Haluatko sä valottaa sitä nyt etukäteen?

TH: No kukaan ei varmaan kuvittele, että mä vastaisin, että oli ihan hirveätä, eikä se ollutkaan. Se oli tietysti monin tavoin aivan ihanaa. Se että pääsee johtamaan tuollaista upeaa instituuttia, joka sijaitsee Suomen ainoassa renessanssipalatsissa hyvin eteläisessä Suomessa eli siinä Gianicolo-kukkulan pienessä Suomi-pläntissä, niin se on tietysti ihan poikkeuksellista. Tietenkään mikään homma ei ole pelkästään ruusuilla tanssimista vaan myöskin Franciacortan juomista. Tosi monivivahteinen kausi, superopettavainen kausi, siinä oppi ihmisestä ja maailmasta paljon, koska niin kuin itse tiedät, koska instituutissa työskentelet, että kyllähän siellä saa jokainen tehdä kaikkea

mahdollista lähtien jostain pienestä nikkarinhommasta ja päätyen mitä mahtavimpiin ihmeellisten ihmisten tapaamisiin ja niin edelleen. Se on niin kuin sateenkaari koko homma.

EP: Kyllä Villa Lantesta saa varmaan helposti sellaisen hyvin glamoröösien kuvan, koska se on niin uskomattoman kaunis paikka, kaunis rakennus, kauniilla näköalapaikalla, mutta tosiaan siellä asumisessa ja työskentelyssä tulee kyllä helposti se elämän koko kirjo.

TH: Niin, ja tietenkin kaikki on kokijalleen arkea. Totta kai se kokonaisuutena oli ihan super-superhieno. Täytyi monesti vain nipistää itseään, kun katseli jonnekin jalkojensa alla laskeutuvaan Roomaan, että onko tämä oikein tottakaan. Kyllä se on suomalaisittain ihan uskomaton saavutus, että meillä on niin hieno instituutti siellä.

EP: Sun johtajakaudella sulla oli tutkimusprojekti, joka käsitteli aikaa ja ajan mittaamista sekä antiikissa että keskiajalla ymmärtääkseni.

TH: Joo, ja tässä oikeastaan palataan siihen, että kaikki liittyy kaikkeen. Ei oikeastaan voisi tutkia aikaa vain nykyaikana, jos ei otettaisi niitä pitkiä, historiallisia jatkumoihin mukaan suureen kuvaan. Ja sama tietenkin, vaikka mä olen itse taustaltani nimenomaan keskiajan tutkija, niin kyllähän ne juuret ovat siellä antiikissa ja toisaalta kaikki se mitä keskiajalla kiteytyi aikakäsityksiin ja ajan mittaamiseen ja sen erilaisiin poliittisiin ja uskonnollisiin dimensioihin, niin ne säteilee vielä tänäkin päivänä meidän arkeen.

EP: Kyllä. Miten sä innostuit tästä tutkimusaiheesta? Tai miksi sä koet, että se oli tärkeä tutkimusaihe, ajan tutkiminen ja ajan mittaamisen tutkiminen?

TH: Kun me tutkitaan menneisyyttä, niin totta kai aika on koko ajan läsnä. Usein meille tutkijoille aika on jonkinlainen sellainen mittatikka, jolla katsotaan, kuinka kauas menneisyyteen me ollaan oikeastaan menty, ja aika on lähinnä kronologian apuväline. Itselle ehkä sellainen ahaa-elämys oli ymmärrys siitä, että kalenteri tai mikä tahansa tällainen ajan mittaamisen väline, niin se on itse asiassa tiivistelmä arvoista, arvostuksista, identiteetistä. Jos me katsotaan vaikka vuoden 2020 suomalaista kalenteria, niin me huomataan, että siinä on hirveän paljon erilaisia ajallisia kerrostumia. Jos me otetaan vaikka viikonpäivät, ne tietysti useimmat toistaa pakanallisten jumaluuksien nimiä. Jos me katsotaan vaikkapa nimipäiviä nykyajan suomalaisessa kalenterissa, niin suurin osa edelleenkin on joko hyvin vanhoja pyhimispäiviä suoraan keskiajalta tai sitten jotakin 1800-luvun, 1900-luvun alun erilaisia tällaisia kansallisromanttisia, ikään kuin nationalistisia päiviä. Jos me katsotaan vaikka liputuspäiviä, niin ne on tietenkin sellaisia ikään kuin koko kansakunnan tietyllä tavalla ”yhteisen tahdon tiivistymiä”. Meillä on virallisia liputuspäiviä vajaa kymmenen ja jos me katsotaan vaikka vaan niitä – mitkä on niitä päiviä, jotka Suomen kansa tahtoo pyhittää niin hienoiksi, että silloin pistetään meidän yhteinen symboli salkoon – niin me saadaan tietynlainen kuva suomalaisuudesta, ja suoraan sanoen se kuva, joka me saadaan nyt meidän virallisista liputuspäivistä, on aika kansallishenkisen ja ehkä vähän militaristinenkin. Meillä muistellaan siellä puolustusvoimia – muistellaan kyllä äitejäkin – mutta ne on hyvin tällaisia koti, uskonto ja isänmaa -henkisiä.

EP: Tämä ajatus siitä, että kalenteria katsomalla näkee kulttuurisia arvostuksia, näkee jotain kansakunnan tai kulttuurin identiteetistä, mutta se on varmaan sellainen asia, jossa muutokset päivittyvät aika hitaasti sinne kalenteriin sitten. Liputuspäiviä ei hirveän herkästi aleta muuttamaan, no lisätä ehkä mutta ei ainakaan poistaa.

TH: Joo, noin antiikintutkijaksi olet hämmästyttävän hyvin perillä keskiaikaisista käytännöistä ja myös nykyajan käytännöistä. Just tolleen se menee. Ja pointti on se, että tällaisista yhteisistä juhlista ollaan yleensä hyvin haluttomia luopumaan, eli pikkuhiljaa kalenteri täyttyy ja täyttyy ja niinpä meilläkin vaikka nykyinen nimipäiväkalenteri – tänään nimipäiväänsä viettävät se ja tämä ja tuo ja tuo – pikkuhiljaa sinne kasaantuu yhä enemmän ja enemmän kamaa. Suuri pointti on just se, että kuitenkin nämä päivittyvät koko ajan nämä kalenterit ja se aineisto, jota halutaan ikään kuin tämän

yhteisön voimin muistaa, ja se nimenomaan tekee kalentereista niin arvokkaan tutkimuskohteen, koska ne on ikään kuin tällainen peili, joka kertoo sen ylläpitäjyhteisön arvoista, siitä mitkä asiat ovat sille yhteisölle niin tärkeitä, että vuodesta toiseen se haluaa muistaa ja kunnioittaa näitä asioita, joita se ei missään nimessä halua unohtaa.

EP: Tuo on todella hyvä pointti. Harvoin tulee ajatelleeksi, en ole tullut ajatelleeksi, että kalenteri puhuu meille niin paljon tällaisista asioista, mutta näinhän se todella tekee. Ja sitten kun miettii aikaa... Siis aikahan on jollakin tavalla universaali asia, kaikilla ihmisyyhteisöillä on jonkinlainen suhde aikaan, mutta sitten taas millainen se on, miten sitä aikaa ajatellaan, se on hyvinkin kulttuurisidonnaista. Tässä podcastissa me paljon puhutaan jatkumoista, siitä miten me voidaan nähdä jotakin yhteistä, mutta varmaan erojakin on paljon. Näetkö sä tolleen äkkiseltään tai kylmiltään merkittäviä eroja tai yhtäläisyyksiä siinä meidän suhteessa aikaan verrattuna sitten vaikka keskiaikaan?

TH: Kyllä mä näen huomattavasti enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja. Ja tää kyllä koskee melkein mitä tahansa asiaa, kun mä katson menneisyyteen. Pitkät jatkumot erottuu siellä ikään kuin punaisina lankoina, jotka on vienyt meidän kulttuuria eteenpäin ja meidän ajatuksia eteenpäin. Totta kai ne on kaartanu nämä punaiset langat välillä yhteen suuntaan ja välillä toiseen suuntaan, mutta siltikin useimmiten ne langat on pysynyt sekaantumatta ja aika selkeinä. Jos me katsotaan tosiaan vaikka aikakäsitystä, niin kyllä mä sanoisin, että keskiajalla ajasta on ajateltu hyvinkin samalla tavalla kuin mitä me nykyään ajatellaan. Se aika, jolloin yksilö elää, on jollakin tavalla sen yksilön näkökulmasta täysin poikkeuksellista. Koko siihenastinen historia on johtanut siihen, että nyt minä patsastelen täällä maan pinnalla ja siihen tietenkä liittyy ikään kuin kääntöpuolena myöskin se, että sitten ajatellaan, että mitä tämän jälkeen voi oikeastaan enää seuratakaan. Nyt meillä on niin modernia aikaa ja meillä on niin paljon kaikkea erilaisia uhkia ja haasteita, että mitä tästäkin tulee.

EP: Sellainen kaikki on jo keksitty, kaikki on jo koettu -ajattelutapa. Mikä varmaan just johtuu siitä, että meidän on helpompi katsoa taaksepäin kuin katsoa eteenpäin sinne tuntemattomaan.

[musiikkia]

EP: Joo. Mitenkäs sitten ajan mittaamisessa on historiassa havaittavissa tällaisia tiettyjä merkittäviä murroskohtia, kun on vaikka siirrytty kalenterista toiseen. Mitä ne on ne merkittävimmät nyt kun katsotaan taaksepäin?

TH: Ekaksi täytyy sanoa, että ajan mittaamisessa ja kalentereissa on tietenkä hirveän paljon vallankäyttöä, olkoon se uskonnollista vallankäyttöä tai maallista vallankäyttöä, koska kenen kalenteria seuraat, sen lauluja laulat. Me kaikki tiedetään omilla kiireisissä aikatauluissamme, että kalenteri paljolti sanelee sitä, mitä me tehdään. Tänään Elina oli sanonut, että mun täytyy olla täällä studiossa klo 9.30 ja niinpä mä sotkin tihkusateessa vastatuuleen täysillä, jotta mä olisin 9.30 täällä.

EP: Valtava merkitys arkipäivän elämään.

TH: Siis kalenteri vaikuttaa ihan jokaisen ihmisen elämään ja sen takia vallanpitäjät – oli ne sitten uskonnollisia tai maallisia vallanpitäjiä – on aina ollut kauhean kiinnostuneita siitä, että he pystyisivät vähän rukkaamaan kalenteria.

EP: Aina on kuitenkin tehty pieniä säätöjä tai isompia säätöjä ajan mittaamiseen. Johtuuko se sitten siitä, että matemaattisesti laskien on pitänyt saada ne päivät oikeille kohdille?

TH: Aina, kun joku taho puuttuu kalenteriin, se on hillitön vallan osoitus. Minä tai me olemme niin mahtavia, että itse aikakin tottelee meitä. Nyt jos me ajatellaan ehkä kaikkein suurinta eurooppalaisen kulttuurin kalenterimuutosta, juliaanisen kalenterin tuloa vuonna 47 eKr. tai eaa. niin se oli tietenkä hillitön tällainen intellektuaalinen ponnistus, mutta se oli myöskin valtava vallannäyttö.

EP: Totta kai.

TH: Ja sitten kesti yli 1500 vuotta, hillittömän pitkän pätkän meidän historiaa kesti tämä Caesarin ja hänen kumppaniensa laatima kalenteri. Ja sitten kun 1582 paavi Gregorius XIII keskellä reformaation merskeitä lanseerasi uuden gregoriaanisen kalenterin, jota me ollaan nyt noudatettu näihin päiviin saakka, se oli tietenkin myös kauhea vallannäyttö nimenomaan silloin reformaatioaikana, jolloin puoli Eurooppaa yhtäkkiä lipesikin paavin vallasta. Niin mahtavaa kamaa, jolla paavi pystyi näyttämään, että ta-daa: Kuka on kuitenkin myös ajan herra? Kuka tässä lopulta on oikeassa?

EP: Se gregoriaaninen kalenteri ei ole kuitenkaan kovin radikaalisti erilainen juliaanista, vai olenko ymmärtänyt väärin?

TH: Ei, ei kovin radikaalisti. Se on itse asiassa vain paremmalla matematiikalla toteutettu juliaaninen kalenteri. Se mikä siinä oli suuri ero, oli se, että kun juliaaninen kalenteri oli siinä mielessä epätarkka, että kun se pyrkii seuraamaan auringon tai siis maan kiertoa auringon ympäri se ei ollut ihan tarkka ja niinpä 400 vuoden aikana tuli aina kolme päivää gäppiä tai väliä, ja sen takia vieläkin kuulee joskus puhuttavan vanhaa lukua / uutta lukua. Ja sen takia esimerkiksi, kun Venäjä otti vasta 1918 käyttöön tämän gregoriaanisen kalenterin, niin sen takia itse asiassa lokakuun vallankumous tapahtui meidän kalenterin mukaan marraskuussa.

EP: Aivan.

TH: Jännällä tavalla jos me katsotaan meidän oman kalenterin tällaisia pimeimmän ajan juhlia vaikka jotakin Lucian päivää 13. joulukuuta, niin Luciahan on tällainen ikään kuin valon tuoja mutta se ei ole enää siinä oikeassa paikassaan juuri sen takia, että se kehitettiin juliaanisen kalenterin aikana ja silloin, kun se juhla kehitettiin myöhäiskeskiajalla, se itse asiassa ajoittui ikään kuin nykyisen kalenterin päivissä juuri sinne noin 21. joulukuuta, ja se todellakin oli pimeintä aikaa vuodessa, jolloin sitä Lucian päivää vietettiin. Sitten kun siirryttiin gregoriaaniseen kalenteriin, nämä vähän vinksahi.

EP: Onpa kiinnostava yksityiskohta. Kun me äsken puhuttiin siitä, että kalenteri täyttyy, tulee tosi täyteen helposti, koska sieltä aika nihkeästi luovutaan mistään mutta sen sijaan lisätään paljon uutta koko ajan, niin sehän varmaan johtuu osittain myös siitä, että me totutaan ja me ollaan totuttu strukturoimaan aikaa, strukturoimaan vuotta ja meidän omaa aikakäsitystä varsinkin just niiden juhlapäivien perusteella ja Villa Lantessahan on itse asiassa useamman vuoden ajan ollut siellä keittiön seinällä kalenteri, jossa on roomalaiset juhlapyhät merkitty ja niitä on paljon. Se, että niitä on paljon, johtuu tietenkin osittain siitä, että siellä näkyy kreikkalainen vaikutus roomalaisessa kulttuurissa, siellä näkyy alkuperäisempiä, itaalisia juhlapyyhiä ja sitten siellä näkyy muualta adoptoituja vaikutteita. Roomalaiset tosi mielellään otti vaikutteita kulttuelämään monesta paikkaa imperiumia. Mutta sitten myös se, että kun on kyseessä polyteistinen uskonto, niin on paljon jumalia juhlittavaksi ja ne kaikki juhlan eivät olleet suinkaan kaikille vaan jotakin juhla saattoi viettää vain jokin tietty kaupunki tai tietty ammattiryhmä tai mitä ikinä. Mutta sitten on myös niitä universaaleja. Mutta pointtina siis se, että se on ihan täynnä se kalenteri, joka päivälle löytyy joku syy nostaa malja, jos sellaista etsii. Miten keskiajalla, kun siirryttiin vähitellen kristillisiin juhlapyyhiin? Oliko niitä aluksi vähän? Alkoiko niitä pikkuhiljaa tulla enemmän? Miten täysi se kalenteri oli? Mitkä olivat tärkeimpiä juhlapyyhiä?

TH: Kyllä se tendenssi on ehdottomasti noin niin kuin sanot, että aluksi niitä oli vähän ja koko ajan tuli enemmän, koska vanhoista ei haluttu luopua ja yhä uusia pyhimyspäiviä tai yhä uusia juhlan aiheita ilmaantui. Jännää on se, että kun me tutkitaan näitä kalenterien kerrostumia, niin siellä on aina vallitsevan kulttuurin tai tunnustuksen pyrkimys ikään kuin eliminoida ne aikaisemmat juhlapyhät. No, ehkä joulukuun paras esimerkki. Me ollaan totuttu siihen ajatukseen, että Jeesus syntyi 25.12., mutta sitten jos me mennään katsomaan lähteitä, eli tässä tapauksessa Raamattua, ei se kerro yhtään mitään siitä, milloin Jeesus olisi syntynyt. Kerrotaan ainoastaan siitä, että Johannes Kastaja oli puoli vuotta vanhempi kuin Jeesus. Kun kristinusko 300-luvulla sitten

saavutti ensin laillisen ja sitten tunnustetun tai ainoan sallitun uskonnon aseman, niin vasta siinä vaiheessa fiksattiin ajatus, että Jeesus olisi syntynyt 25.12. Ja se on tietenkin tietyllä tavalla symbolisesti sopivaa, että tämä ikään kuin valon tuojan synttäri ajoittuisi jonnekin sinne vuoden pimeimpään aikaan, mutta siitä tarkasta päivästä ei ollut minkäänlaista yksimielisyyttä. Mutta sitten jos me katotaan mitä tapahtui aikaisemmin 25.12., niin siellähän onkin ei-kristillisiä juhlia, siellä on antiikin Rooman keisarin tällainen jonkinlainen symbolinen syntymäpäivä – yllätys, yllätys – 25.12. Siellä on sol invictuksen, voittamattoman auringon kultin, juhla 25.12.

EP: Ja toi on mun mielestä aina ollut yksi ihanimpia ajatuksia, koska en itse tykkää yhtään tästä vuoden lopusta, kärsin tästä pimeydestä niin kuin varmaan moni muukin, niin se ajatus siitä voittamattoman auringon päivästä on jotenkin tosi ylevöittävä. Siinä jotenkin... Vaikka ymmärtääkseni tämä ei ole ihan selvää, että oliko se sol invictuksen juhla, liittyikö se kiinteästi siihen, että päivä alkaa pidentyä, vai oliko sekin ehkä jollakin tapaa sattumanvaraista. Mutta ajatuksen tasolla se on musta hurjan kaunista, samalla just joulun valon juhlanäkökulmana myöskin.

TH: Joo. Ja se jännä myöskin, että monet muut antiikin aikana kunnioitetut kultit tai jumaluudet kuten vaikka Mitra tai Apollo, niin niillä oli hyvin vahvasti tekemistä myös tämän 25.12. tienoilla, ja totta kai siinä on ollut sitten myöskin antiikin roomalainen Saturnalia-juhla, jossa esimerkiksi annettiin lahjoja, kuten me nykyään annetaan jouluna lahjoja jne.

EP: Ja kynttilöitä myöskin. Kynttilät kuuluivat Saturnalian viettoon.

TH: Joo. Valon symboli tietysti sekin. Kun historiaa katsoo vaikkapa kalenteritutkimuksen näkökulmasta, niin kyllähän kaikki on lainaa ja varastettua. Ehkä siellä on jossain jotain uutta ja sinistäkin välillä, mutta ehdottomasti sellaiset pitkät jatkumot, vanhojen asioiden pukeminen uuteen kaapuun, ne on sellaisia pointteja, jotka siellä korostuu. Ja tässä kun puhutaan näistä valon symboleista, niin jos me ajatellaan vaikka sitten joitakin ihan keskeisiä kristinuskon myöhäisantiikissa ja keskiajalla omaksumia symboleja, niin ne tulee suoraan sieltä auringon kunnioituksesta. Me voidaan ajatella vaikka pyhimysten sädekehiä, joka on ikään kuin sellainen pikku aurinko, joka killuu siellä pyhimyksen niskan takana tai pään yläpuolella. Jos me ajatellaan sitten vaikka hallitsijoiden kruunuja, mitä muuta ne on kuin auringonsäteitten symboleja.

[musiikkia]

EP: Miten sujuvasti tai takkuisesti se siirtymä meni näistä roomalaisista niin sanotuista pakanallisista juhlista kristilliseen jouluviettoon esimerkiksi? Jos mietitään, että Saturnalia oli yksi suurimpia juhlia roomalaisessa kalenterissa. Se saattoi olla viikon mittainen juhlinta, ja se oli sillä tavalla universaali roomalaisessa maailmassa, että sitä vietti lähes kaikki. Niin kuinka vahvasti tämä interpretatio cristiana nimenomaan, kuinka vahvasti yritettiin tietoisesti korvata ne pakanalliset juhlat ajoittamalla samaan aikaan se suuri kristillinen juhla ja kuinka suuressa määrin kyse oli sellaisesta luontevasta siirtymästä?

TH: No itse asiassa tässä on aika jännä analogia. Me tiedetään, että esimerkiksi monet keskiaikaiset kirkot on perustettu paikoille, jossa on ollut jo joku esikristillinen temppele tai muuta. Kyllä tässä on selvästi havaittavissa sellainen kirkon ikään kuin käyttäytymiskuvio: halutaan korvata vanhat merkitykset uusilla ja osaltaan se on tietysti ihan tällaista käytännönläheistä toimintaa. Kun sydäntalvella ei voinut esimerkiksi viljellä maata ja oli enemmän vapaa-aikaa kuin vaikka kesällä, niin ihmiset halusivat juhlia ja se pimeä aika tietysti kutsuikin juhlimaan jotakin toivoa siitä, että valoisammat ajat ovat edessä. Ja sitten jos me katsotaan vaikka tätä kirkkojen paikka -esimerkkiä, niin ihmiset oli vanhastaan tottuneet tulemaan johonkin tiettyyn paikkaan, niin miksi sitä ei käytettäisi hyväksi? Tässä on ollut selkeästi tällaista suunnitelmallisuutta, siitä mä olen vakuuttunut, mutta myöskin osaltaan sellaista ei ehkä laskelmointiin perustuvaa, sellaista jatkumoa, että oli hyvin luontevaa joskus sydäntalven aikana juhlistaa jotakin. Meillä näistä sydäntalven juhlista voi mainita vielä vaikka meidän oman Pyhän Henrikin päivän, joka oli alun perin 20. tammikuuta keskiajalla, ja se on sitten taas ollut tällaisessa suomalaisessa esikristillisessä maailmassa nimenomaan talven

keskipiste ja tällaisessa suomalaisessa muinaisessa karhun kunnioituksessa se oli juuri ikään kuin tällainen karhun talviunen keskipiste. 20. tammikuuta karhu kääntää kylkeä ja ajattelee, että nyt on vielä puoli talvea jäljellä. Ja jännällä tavalla tämä näkyy sitten Pyhän Henrikin legendassa, joka on 1200-luvun lopussa laadittu ensimmäinen kirjallinen teos, joka me itse asiassa tunnetaan Suomesta. Siinä kerrotaan siis noin laajasti ottaen Pyhän Henrikin makeudesta ja hänen toimistaan, mutta siinä oli myös tällaista viittailua, että Henrik oli ikään kuin tällainen karhuhahmo ja siinä ihan selvästi ratsastetaan tällä aikaisemmalla traditiolla.

EP: Eli ajatus näissä usein on ehkä se, että joku tietty ajankohta on jo valmiiksi merkityksellinen, niin sen sijaan että yritettäisiin väkivaltaisesti kitkeä pois sitä merkitystä, niin annetaan sille uusia merkityksiä.

TH: Joo, just näin.

EP: Ainoa esimerkki mikä mulla ehkä tulee mieleen oli, että ymmärtääkseni – jos en nyt ihan väärin muista – niin Lupercalia, joka oli myös yksi suurimpia roomalaisia vuosittaisia juhlia, niin mulla on sellainen muistikuva, että Lupercalia olisi ihan virallisesti kielletty sen juhliminen joskus varhaiskristillisellä ajalla. Sehän korvautui sitten tällä Pyhän Valentinuksen päivällä.

TH: Ja Valentinus on jälleen yksi näistä pyhimyksistä, joista me ei todellakaan voida olla varmoja, onko hän edes millään tavalla historiallinen henkilö ollut. Kyllähän meillä on kalenterissa hyvin paljon tällaisia selkeästi tietoisia yrityksiä deletoida aikaisempaa kerrostumaa, ja usein se on tapahtunut juuri tällaisten puolimielikuvituksellisten pyhimysten juhlilla. Mutta ylipäätensä aluksi kristillisyydessä synttäreitten vietto niin kuin vaikka Jeesuksen synttäreiden vietto ei ollut millään tavalla keskeistä, koska ajateltiin, että se nyt on tällaista maallista hapatusta vain ja me suuntaudutaan ajatuksissamme jo tuonpuoleiseen. Mutta siinä 300-luvulla sitten pikkuhiljaa tuli tosiaan sitten näiden maallisten synttäreiden vietto ja Jeesuksen synttäreiden vietto ja jopa näiden pyhimysten kuolinpäiviä kutsutaan nimellä dies natalis eli syntymäpäivä, mutta silloin tarkoitetaan ikään kuin syntymää tuonpuoleiseen eli tavallaan siihen ainoaan relevanttiin elämään keskiajan kristittyjen näkökulmasta.

EP: Joo ja se on jännä, miten Suomessa ja varmasti muissakin Pohjoismaissa – tai siis toki muissa Pohjoismaissa ja luterilaisissa maissa ehkä ylipäätään – joulun on usein ainakin maallisessa kalenterissa se suurin juhla, Jeesuksen syntymä, kun taas sitten pääsiäinen, Jeesuksen kuolinjuhla – tai siis tietysti kuolleista nousemisjuhla – on katolisissa maissa usein hyvin paljon voimakkaammin korostunut.

TH: Ja ortodoksisessa myös.

EP: Nyt kun mainitsit noista puolifiktiivisistä pyhistä miehistä, hahmoista, joita on käytetty näiden juhlien jollakin tavoin uusien perinteiden luomiseen, niin en voi olla ajattelematta Pyhää Nikolausta, kun joulusta puhuttiin. Mikäs juttu tämä nyt sitten oli? Milloin se yhteys joulun Pyhän Nikolauksen kohdalla tuli tai syntyi?

TH: No se onkin tosi monisyinen kuvio. Niin kuin sanoit, joulupukki on saanut hahmonsaa Pyhästä Nikolauksesta, ja sehän näkyy kauhean hyvin monien kielten joulupukin nimessä eli on Sinterklaas ja Santa Claus. Yhteys ikään kuin nykyiseen joulun on syntynyt vasta 1800- ja 1900-lukujen aikana, kun meidän tavallaan nykyinen joulujuhla on pikkuhiljaa joulukuusineen ja kaikkinen nykyisine muotoineen muotoutunut, mutta Nikolausta me pystytään seuraamaan aina 300-luvulle saakka, ja ilmeisestikin tähän hahmoon on aikanaan ikään kuin ymppääntynyt yhteen kaksi 300-400-luvulla elänyttä piispaa ja tämä ikään kuin Nikolauksen alkuhahmo on tällainen piispa, jonka on ajateltu eläneen Myran kaupungissa Vähässä-Aasiassa 300-luvulla, ja hänestä sitten keskiajalla kerrottiin jo kaikenlaisia tarinoita. Hänen juhlapäiväkseen muotoutui 6. joulukuuta, joka on siis edelleenkin Niilon päivä esimerkiksi suomalaisessa kalenterissa ja Nikolauksen traditioihin kuului muun muassa se, että hänellä oli tietenkin paljon punaista yllään kuten nykyisellä joulupukillakin, koska se tulee ikään kuin

keskiaikaisen piispan vetimistä, jotka puolestaan on kaikkua sitten antiikin Rooman senaattorien vetimistä.

EP: Hyvin pitkä jatkumo tässä!

TH: Joo. Hiippalakki, siinä voi tietysti nähdä piispan hiippaa tai mitraa. Siinä on myös jotkut tutkijat nähnyt, että siinä olisi fryygialaismyssyn jäänteitä, ja sitten taas fryygialaismyssystä on kehittynyt esimerkiksi baretit ja baskerit. Eli harva suomalainen yrmysotilas, joka taistelee baretissa, kuvittelee itse taistelevansa tai ymmärtää itse asiassa taistelevansa tonttulakki päässään melkein.

EP: Näitä siis näkee näitä tonttulakkeja, jos siis Roomassa esimerkiksi käy antiikin veistoksia esittelevissä, sisältävistä museoissa, niin usein sellainen vähän mutkalla oleva fryygialaismyssy on tunnistettavissa siellä.

TH: Joo, ja sehän on jännä, koska se on nimenomaan yhteiskunnan heikko-osaisten symbolina. Usein orjat tai sotavangit pitää näitä. Mutta jo keskiajalla Nikolauksen kulttiin liittyi monia sellaisia piirteitä, jotka meillä liittyy nykyään jouluun. Hän toi lahjoja. Hän oli tosi hyvä tyyppi, joka toi lahjoja, ja siinä on sellainen tarina taustalla, että hän oli huomannut, että lähistöllä asuu kolme köyhää tyttöä, ja tytöt oli niin köyhiä, että heillä ei ollut varaa mennä naimisiin, ja jokseenkin ristiriitaisesti sitten näiden tyttöjen isä kaavaili näille tytöille sitten uraa maailman vanhimmassa ammatissa noin avioliiton sijasta, ja Pyhä Nikolaus sitten kävi peräkkäisinä iltoina viemässä lahjoja, kolme kultakimppaletta näille tytöille. Ja joidenkin tarinoiden mukaan hän heitti nämä kultakimpaleet ikkunasta sisään ja nämä tytöt löysi ne silleen ja joidenkin tarinoiden mukaan hän - yllätys, yllätys - kiipesi savupiipun päälle ja pudotti ne sieltä, ja silleenhän monissa maissa edelleenkin joulupukki tuo lahjoja. Mutta lopputulos oli metodista huolimatta tai riippumatta se, että nämä tytöt sitten sai rikkautta ja hyvät myötäjäiset ja pääsivät hyviin naimisiin, mikä oli tietysti noin keskiajan kristillisten näkökulmasta mainio juttu.

EP: Onnellinen loppu.

EP: Todella kiinnostavia pointteja ja keskustelu kyllä. Taas kerran me nähdään se, miten monet asiat mitä me vaikka joulun juhlimisessa tehdään, miten pitkät perinteet niillä ovat.

TH: Ehdottomasti.

[musiikkia]

EP: Mä tähän loppuun voisin kysyä vielä sellaisen loppukevennyksen tällä kertaa, että jos palataan niihin Rooma-muistoihin ja Rooma-aikoihin ja Villa Lante -aikoihin, mutta pysytään tässä samassa teemassa. Minkälaisia mieleen jääneitä juhlamuistoja ja juhlapäiväkokemuksia sulla on sieltä Rooman-ajoilta?

TH: No nyt kun joulun lähestyy, niin tietenkin joulun on mielessä ja ainahan se on mielessä, ja Villa Lantessa oli jo paljon ennen mun aikaa ollut traditiona, että luetaan joulurauhan julistus myöskin Roomassa, ja sehän on Suomessa ehkä meidän vanhin tällainen kaupunkitraditio 1200-luvulta ja sellaisena makea. Ja nykyään se liitetään Turkuun ja Villa Lantessa on ollut tapana, että meidän turkulainen intendenttimme Simo Örmä sitten hieman turkulaisella aksentilla lukee sen ääneen. Ja se oli mun mielestä aika mainio sellainen jouluun hiljentymisen alku joka vuosi, että koko instituutin asukkaat – reipas parikymmentä henkeä – kokoontuu vähän syömään herkkuja ja yhteiselle lounaalle ja siinä sitten...

EP: Kaunis traditio.

TH: Joo. Ja sitten sellainen ei kalenteriin sidottu juhlamuisto mulle tulee siitä, kun pääministeri Juha Sipilä seurueineen oli maaliskuussa 2017 käymässä Villa Lantessa, ja he tulivat suoraan Vatikaanista,

ja pääministerin henkivartija oli siellä sitten joutunut jättämään aseensa sveitsiläiskaartin haltuun, ja mä ihmettelin, kun Villa Lanten WC:hen jonotti sitten tällainen hyvin raamikas mies, joka sitten yhtäkkiä kääntyi mun puoleeni ja kysyi: "Ootsä nähnyt mun asetta?". Ja se sai kyllä siis selityksensä, että hän oli henkivartija, joka etsi ihan konkreettista asetta, mutta se toi tällaisen hieman oudon himerryksen tähän sinänsä hienoon juhlaan, jossa saatiin isännöidä Suomen pääministeriä. Mutta ehkä hienoin juhlamuisto ilman mitään tällaisia kyseenalaisia värityksiä mulla liittyy mun johtajakauden ihan viimeiseen juhlaan, joka järjestettiin juhannuksena 2017, ja se oli tietenkin itsenäisen Suomen satavuotisjuhlavuosi ja siihen panostettiin oikein kovasti, ja me pidettiin sellaiset keskikesän lavatanssit Villa Lantessa kahtena peräkkäisenä päivänä, ja siellä oli esiintyjä Suomesta ja yleisöä Suomesta ja Italiasta, ja siitä tuli tiettävästi tuon kohta puolituhatta vuotta vanhan rakennuksen kaikkien aikojen suurin juhla noin kävijämäärässä. Meillä oli runsaasti yli 700 henkeä siellä ja se oli jotenkin vain sellainen mahtava tilaisuus, joka pyöristi kauniisti kaiken sen hyvän, mitä oli neljän vuoden aikana Villa Lantessa kokenut. Siinä oli parhaat palat Suomesta, parhaat palat Italiasta ja tällaisena katalysaattorina Suomen Rooman-instituutti. Se oli kaunista, ainakaan itselläni ei kumpikaan silmä pysynyt kuivana.

EP: Kuulostaa ihanalta ja ihana ajatus myös se, että kyseessä on niin vanha talo, jolla on niin vanha historia. Ajatella, että siellä on juhlittu satojen vuosien ajan ja on ihana olla ylläpitämässä sitä perinnettä. Kiitos Tuomas tosi paljon, että olit vieraana. Kiitos hyvästä keskustelusta. Tämä oli Parlatorio-podcast eli Suomen Rooman-instituutin oma podcast, joka löytyy Spotifysta ja muistakin yleisimmistä podcast-palveluista.

TH: Ja hyvää joulua!

EP: Hyvää joulua kaikille.

[musiikkia]